

El punt (i) final

JAUME SALVANYÀ

Els significats

Qui busqui l'expressió *punt (i) final* en els diccionaris generals (DIEC2, GDLC, GD62) no la hi trobarà. Aquestes obres donen com a subentrades de *punt* els *dos punts*, el *punt i coma*, el *punt volat* i els *punts suspensius*. I al final de l'accepció tipogràfica del punt, trobem en el DIEC2 i el GD62 els exemples *punt i a part* i *punt i seguit*, i el GDLC explica que «hom l'anomena *punt i seguit* quan va al final d'una oració, i l'escriptura continua a la mateixa línia; i *punt i a part* (o *a cap*) quan va al final d'un paràgraf, i l'escriptura continua a la línia següent». Cap dels tres, però, no explica res ni dona cap exemple del signe emprat per a tancar un escrit, típicament utilitzat a l'hora de cloure un dictat: el *punt (i) final*.

Però el *punt (i) final* no sols s'usa tipogràficament. En un sentit metafòric, com recull el *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*, fa referència al fet que dona per finalitzada una qüestió o a l'acabament mateix d'aquesta qüestió. El *Diccionari complementari del català normatiu*, el GD62 i el *Diccionari auxiliar* recullen l'expressió *posar(-hi) punt final*, tot i que pot usar-se perfectament amb altres verbs que no siguin *posar*: *L'aterratge de la nau significa el punt (i) final a una missió de tres mesos*; *El santuari de Núria és el punt (i) final de l'etapa*.

La forma: tractament i ús

En les fonts on he documentat l'expressió —Fabra no en diu res, ni en el diccionari ni en les gramàtiques ni en les *Converses filològiques*—, apareix sota la forma *punt final*, sense conjunció, tant tipogràficament (en el DCVB o en tractats de puntuació com el *Manual d'estil*) com figuradament (en el *Diccionari complementari del català normatiu*, pres del llibre d'estil del diari *Avui*). Únicament el *Diccionari descriptiu*

Jaume Salvanyà en una entrevista que li féu Vilaweb l'any 2009

recull el *punt i final* amb conjunció, obtingut d'un passatge del llibre del 1985 *Perot Rocaguinarda: bandoler del segle XVII*: «Al juny revolta pagesa i nacional, punt i final del bandolerisme català com a fenomen social.»

Hi ha qui indica explícitament que l'expressió amb la conjunció *i* és incorrecta: mireu el *Diccionari auxiliar* («la incorrecció deu provenir d'una confusió amb *punt i seguit* o *punt i a part*») i l'és Adir («s'acostuma a intercalar una conjunció innecessària a l'expressió *punt final*»), que ja ho pren de *El català a TV3. Llibre d'estil*. És possible que la condemna arrenqui de més enllà de la dècada dels anys noranta, però no n'he trobat referències (constato només que no en fan esment ni els articles d'Albert Jané de *El llenguatge* ni el buidatge que fa Joan Solà en *Del català incorrecte al català correcte*).

Però una cosa és el tractament que s'hi dona i una altra l'ús que se'n fa. El dia que es van acabar els toros a Catalunya, el 25 de setembre del 2011, TV3 n'informava en el Telenotícies ensenyant imatges en blanc i negre d'uns toreros, i amb el següent titular escrit: «De Manolete a José Tomás, i **punt final**.» Al cap d'uns moments, però, la periodista que cobria la notícia deia: «Entre els amants de les *corrides* [hi ha] l'esperança que això d'avui no serà un **punt i final**.» Crec que això reflecteix prou bé què passa amb aquesta expressió: allà on arriba el corrector hi

trobem la forma *punt final*, sense la *i*, però la tendència general és a intercalar-hi la conjunció. I no tan sols oralment, sinó també per escrit (posant *punt i final* al cercador de Google es troben dos milions i mig d'ocurrències, mentre que posant *punt final* se'n troben menys de tres-cents mil).

Es pot considerar correcte punt i final?

Des del punt de vista gramatical, la conjunció *i* no fa cap funció de coordinació entre el nom i l'adjectiu, i en aquest sentit no és que sigui innecessària —això implicaria que podria ser-hi admesa—, sinó que hi sobra. Ara bé, de vegades amb l'explicació gramatical no n'hi ha prou, perquè els canvis poden obeir a raons evolutives. Un exemple molt clar el trobem en l'expressió *Déu i ajut* o *Déu i ajuda* (que no figura, per cert, en el DIEC2). Originàriament era *Déu hi ajut* ('Déu hi ajudi', amb la forma antiga del subjuntiu). Progressivament *ajut* es va deixar de percebre com a verb i es va interpretar com un substantiu, com a sinònim de *ajuda*. Aleshores el pronom *hi* es va transformar en la conjunció *i*, de manera que avui dia és una locució nominal amb una mena de sentit emfatitzador: quan amb un simple *ajut* o *ajuda* no n'hi ha prou, recorrem a *Déu i ajut* (o *Déu i ajuda*).

Si de *Déu hi ajut* hem arribat a *Déu i ajuda*, ¿no és comprensible que del *punt final* es pugui arribar al *punt i final* i que precisament estiguem vivint el procés de transformació de l'un a l'altre? ¿No és possible que de mica en mica es vagi perdent la percepció de *final* com a adjectiu, i s'interpreti més com un substantiu que reforça la idea de tancament que ja té el punt per si sol?

Aleshores el que distingiria el *punt i final* d'altres expressions paral·leles com *traca final*, *judici final* o *examen final* seria una qüestió d'evolució, d'ús: senzillament el *punt i final* amb conjun-

ció està demanant pas des de fa molts anys, probablement per influència del *punt i seguit* i el *punt i a part*, i potser també del *punt i coma*, i en canvi això no passa amb *traca i final*, amb *judici i final* ni amb *examen i final*.

Sovint es fa bandera de la incorrecció de certes expressions, però

de vegades ens hauríem de parar a reflexionar-hi una mica: ¿val la pena continuar proscriuint una conjunció que pot haver sorgit perfectament per evolució interna de la llengua i que s'ha anat escampant com una taca d'oli entre els parlants? Em sembla que posar-se fort en la condemna del

punt i final és fer-ne un gra massa. Crec que caldria deixar màniga ampla perquè puguin conviure les dues formes (amb conjunció i sense) donant-los entrada en el diccionari, que de passada podrien recollir un sentit figurat que avui dia és car de trobar en les obres de consulta. ♦

Pana i empanar

PERE ORTÍS

Tothom sap què volen dir aquestes dues paraules, *pana* (vellut) i *empanar* (recobrir peix o carn amb crostetes de pa per ficar-ho tot al forn). Però, a més d'aquest significat, a la nostra contrada en tenen d'altres, d'utilització quotidiana, podria dir que amb molt de protagonisme, paraules que ara actualment són substituïdes per altres de castellanitzants o clarament castellanès. I no és que vulgui revifar cap fòssil, puix que encara les sentíreu dir, açà i allà, a la comarca de l'Urgell. Cadascuna d'aquestes paraules, o cadascuna de les expressions que són tan sols emprades en un lloc o altre de Catalunya, són joies que cal preservar com un tresor i no deixar-les perdre, per odi o per ignorància, que vénen a ser la mateixa cosa.

Pana, ho vaig dir fa poc, l'utilitzàvem, i alguns encara l'utilitzem ara, per a indicar que un equip de futbol n'ha batut un altre amb resultat escandalós: *Sis a u, quina pana!* Ho proposàvem

per comptes del castellanitzant 'golejada', certament que insuflat a darrera hora pel castellà «goleada». *El Preixana ha clavat pana al Fuliola. El València n'ha fet cinc a zero al Cádiz, quina pana!*

En aquest cas que comentem *pana* és substantiu del verb *empanar*, que vol dir esclafar, un cos rendir-ne un altre sota el seu pes. *Es va carregar una saca de farina i l'empanava. ¿No ho veus, marrec, que no ho pots dur, això, que t'empana?*

Però *pana* encara vol dir més, i en aquella ocasió m'ho vaig deixar al tinter. També ho apliquem a un vehicle que deixa de funcionar d'una manera anormal, per una falla mecànica, per un escalfament de motor, per una bateria buida i fins per una roda punxada. *Venien amb tant de temps per ser aquí a l'hora indicada i van fer pana.*

Com dic, pot ser aplicat a un vehicle per qualsevol causa que el deturi. Ni que sigui per una roda punxada;

molts diuen «tinc una roda *pinxada*», i és inadmissible. En tot cas cal dir *tinc una roda punxada. Se m'ha punxat una roda*. Però insisteixo que, si es tractava de l'auto, dèiem més *he fet pana*. Si és qüestió de la bicicleta, aquesta no fa prou volum per a aplicar-hi *pana*, i aleshores diem: *se m'ha punxat una roda*; mai «se m'ha *pinchat* una roda».

Pana també pot ser dit, en sentit figurat, d'un afer, d'un negoci que se n'han anat en orris: *Semblava que el negoci els anava tan bé i van fer pana. O van fer figa.*

I, sobretot, estiguem-nos d'aplicar al cas allò de: «Jo això no ho he dit mai, ho desconec, per tant fora!» És una decisió totalment injusta, i ignorant. A Catalunya l'esbart dels qui han nascut en ambient castellanitzat, o castellà del tot, és infinit. I bé cal donar crèdit als qui han parlat de naixença un bon català i mai no han abandonat la preciosa herència. És cosa sàvia, assenyada, i molt profitosa. ♦

